

PIENMEIJERIEN KEHITTÄMISOHJELMA -esiselvitys

Agropolis Oy 31.12.2009

Euroopan maaseudun
kehittämisen maatalousrahasto:
Eurooppa investoi maaseutualueisiin

Sisällysluettelo

	sivu
Tiivistelmä	3
1. Tausta	4
2. Tavoitteet	5
3. Toteutus	5
4. Tulokset	6
4.1 Yrityskenttä	6
4.2 Toimialan rakenne	7
4.2.1 Pääelinkeino	
4.2.2 Sivuelinkeino	
4.2.3 Harrastajat	
4.2.4 Uusi yritystoiminta	
4.3 Tuotanto	9
4.4 Kannattavuus	11
4.5 Markkinointi ja logistiikka	13
4.6 Kasvuhaluus	14
4.7 Koulutus ja kehittämistarpeet	14
4.8 Investoinnit	14
4.9 Verkottuminen ja yhteistyö	15
4.10 Kansainvälistyminen	15
5. Tulevaisuuden näkymät	15
6. Johtopäätökset, SWOT	16
7. Toimenpide-ehdotukset	19
7.1 Koulutus	
7.2 Yrityspalvelu	
7.3 Lainsäädäntö	

(liitteet)

Tiivistelmä

Pienmeijerien kehittämisohjelma selvityshankkeen tavoitteena oli laatia ohjelmaesitys alan kehittämistarpeista. Hankkeessa selvitettiin pienmeijerialan liiketoiminnan nykytilaa sekä tulevaisuuden haasteita. Kyselytutkimuksella selvitettiin millaiset oli yritysten liiketoiminnalliset toimintaedellytykset ja mitkä ovat yritysten kasvu- ja kehittämistavoitteet.

Kehittämisohjelman rakentaminen aloitettiin tällä selvitysvaiheella, jonka tavoitteita olivat:

1. Laatia toimintaympäristön kuvaus sekä ehdotus kehittämistoiminnan organisoinnista
2. Suunnitella sisältöä alan kehitys - ja koulutushankkeille
3. Selvittää eri yhteistyön mahdollisuudet
4. Selvittää yritystoiminnan ja tuoteiston kehittämisen mahdollisuudet yhteistyössä alan koulutusorganisaatioiden ja tutkimuslaitosten palveluita hyödyntämällä.
5. Selvittää yritysten kansainvälistymisvalmiuksien kehittämisen mahdollisuudet hyödyntäen koulutus- ja tutkimuslaitosten yhteyksiä.
6. Laatia elintarvikelakiin, ympäristölakiin ja viranomaisyhteistyöhön liittyvien käytännön ongelmien kuvaukset

Aineiston materiaali kerättiin postikyselyillä, puhelinhaastatteluilla ja yrityskäynneillä. Haastattelulomake lähetettiin 59 pienmaidonjalostusyritykselle. Yrityksistä saadut merkittävimmät kehitystarpeet koskivat neuvontaorganisaation perustamista, Toiseksi tärkeimmäksi kehittämiskohteeksi todettiin paikallisen elintarvikelainsäädännön saamiseksi valtakunnalliseksi toiminnaksi.

Koulutus- ja kehittämistoiminta todettiin tarpeelliseksi, mutta tämänhetkiseen koulutustarjontaan ei oltu tyytyväisiä yrittäjien toimesta. Koulutuksessa tulee hyödyntää verkko-opetuksen mahdollisuuksia ja opetus-suunnitelmat laadittaisiin yrityskohtaisiksi. Nykyisten toimivien yritysten lisäksi alan ulkopuolelta on kiinnostusta pienimuotoiseen maidonjalostustoimintaan. Asia ilmenee syksyllä 2009 alkavassa koulutuksessa, jossa on 11 maidonjalostusalan ulkopuolelta tulevaa henkilöä, lisäksi tämän vuoden aikana on useita uusia juustoloita joko perustettu tai ollaan suunnittelemassa tai tehty merkittäviä investointeja alalle. Yksittäiset kehittämis- ja koulutushankkeet eivät yrittäjiä kiinnosta, koska ajankäytöllisesti yrittäjien osallistuminen niihin on mahdotonta. Yrittäjät kuitenkin katsovat yrityskohtaisen konsultoinnin tarpeelliseksi.

Vuoden 2009 alussa tapahtuneet elintarvikelain muutokset koettiin haasteellisiksi elintarvikeyrityksissä. Yrittäjät kokivat myös eriarvoisuutta lain edessä toimipaikasta riippuen. Viranomaisilta saatava neuvonta koettiin osin riittämättömäksi.

Yrittäjät ovat kiinnostuneita alan kehittämisestä koskevasta tiedosta. Nykyisin alaa koskeva tieto on hajallaan olevaa ja vaikeasti löydettävissä. Yrittäjät toivovat yhtä osoitetta mistä löytyisi alalla tarvittava tieto ja neuvonta.

Kyselyn mukaan monet yritykset pitävät pienten maidonjalostusyritysten asemaa vähittäiskaupoissa ja HoReCa- sektorilla hyvänä. Kysyntä pienten maitoa jalostavien yritysten tuotteille on parempi kuin koskaan aikaisemmin. Lähiruualla on nostetta ja se näkyy myös pienjuustoloiden tuotteiden kysynnässä.

Hankkeen käytännön toteutuksesta vastasi Agropolis Oy. Se toteutettiin 1.1- 31.12.2009.

1. TAUSTA

Ennen Suomessa maitotilat olivat perinteisesti pieniä perheviljelmiä. Maatiloilla oli pää sääntöisesti 10 - 20 lypsylehmää, tämä työllisti ja antoi toimeentulon maatilan isännälle ja emännälle. Vuonna 1984 maidontuotantotiloille asetettiin tuotantokiintiöt, jonka seurauksena markkinoille tuli tuotantokiintiöiden yli tuotettua maitoa. Tästä maidosta tiloilla alettiin valmistaa pääosin leipäjuustoa. Tuotteet myytiin suoraan tiloilta tai lähialueen kaupasta. Ulkoisten vaatimusten seurauksena maitotilojen tilakoon piti kasvaa ja tämä kehitys johti siihen että, osa maitotilallisista lopetti lypsykarjan pidon ja aloitti pienimuotoisen maidonjalostustoiminnan. Nykyisin päätoimisesti toimivien yritysten raaka-ainemaito tulee pääsääntöisesti muualta kuin omasta lypsykarjasta. Pienjuustoloiden tuotantotilat ovat muuttuneet tuotantolaitoksiksi ja toimintatavat yritystoiminnaksi.

Pienmeijerien kehittämisohjelman laatiminen on jatkoa edellisen ohjelmakauden alussa toteutetuille Pienjuustolayhdistyksen jäsenyritysten kehittämishankkeille. Ensimmäisessä hankkeessa vuosina 2001- 2002 laadittiin jäsenten käyttöön omavalvonta käsikirja ja jälkimmäisessä hankkeessa 2002-2003 kehitettiin yritysten valmiuksia kohti yrityskohtaisia laatujärjestelmiä. Molemmat hankkeet saivat rahoitusta ylimaakunnallisista ALMA ohjelman rahoista.

Toimintaympäristö on viidessä vuodesta muuttunut paljon, silloisia toimijoita on lopettanut ja uusia ei ole syntynyt toivottuun tahtiin. Tästä lähtökohdasta pienmeijerialalla toimivat yritykset, oppilaitokset ja kehittämissyksiköt kokivat valtakunnallisen kehittämishankkeen tarpeelliseksi.

Ennen EU-jäsenyyttä meijerikenttää ei eritelty pieniin tai isoihin laitoksiin. Valtion maitovalmisteiden tarkastuslaitoksen myöntämät valmistajatunnukset olivat vuonna 1991 96:llä meijerillä. Näistä pienmaidonjalostajaksi voidaan nykykriteereillä luokitella vain muutama. Esimerkiksi nykyisen 2009 listauksen mukaisia pieniä on vain Porlammin osuusmeijeri ja MTT:n koejuustola (silloin MTTK, elintarvikkeiden tutkimuslaitos). Suurin osa meijereistä toimi Valio meijeriliittojen (Etelä-Suomi, Itä-Suomi, Länsi-Suomi, Pohjois-Suomi) kautta. Finlands Svenska Mejeriförbund r.f. kuului 10 laitosta ja Kotisaari-Ingmannilla oli 6 laitosta. Näihin kuulumattomia oli alle 10 kpl.

Suuri muutos tapahtui EU -jäsenyyden myötä 1995, silloin pieniä valmistajia oli jo 31 kpl. Vuoteen 2000 mennessä pieniä meijeriyrityksiä oli jo 87 kpl ja vuoteen 2005 mennessä 91 kpl. Tämän jälkeen yritysten määrä on laskenut huomattavasti. Vuoden 2007 tilastossa on jäljellä enää 59 yksikköä ja uusimmassa tilastossa (27.11.2009) on vain reilut 40 yritystä. Todellinen tilanne ei kuitenkaan ole näin synkkä. Uuden elintarvikelain edellyttämä uudelleenhyväksyntä on vielä kesken ja EVIRAn lista päivittyy sitä mukaa kuin alueelliset elintarvikevalvojat hyväksyvät laitoksia.

Vuoden 2005 mennessä tapahtunut yritysten lisääntyminen johtuu EU:n tuomista rahoitusmahdollisuuksista. Alkavat yritykset saivat tukea yrityksen perustamisessa, kuten investoinneissa, tuotekehityksessä ja ulkopuolisten palveluiden ostossa. Maitoalan yleisessä kehittämisessä trendinä on ollut tuotantolaitosten vähentyminen ja tuotannon keskittyminen isompiin yksikköihin. Tällä hetkellä maidontuotantomäärä on kasvanut 1,5 % vuoden takaiseen (TIKE/meijeritilasto).

Juustoloiden voimakas lisääntyminen aiheutti kilpailutilanteen, jonka seurauksena osa yrityksistä lopettivat toimintansa kannattamattomana. Yritykset jotka selvisivät markkinatilanteen kilpailusta,

ovat vakiinnuttaneet asemansa maidonjalostustoiminnassa.

Voimakkaimmin jalostuspuolen yritystoiminta on nousussa kuttujen ja suomenkarjan maidon jalostuksessa. Tämän vuoden aikana uusia juustoloita on perustettu tai suunnitelmassa ainakin Iisalmessa, Jämsässä, Lopella, Pieksämäellä ja Ylihärmässä. Myös toimivissa maidonjalostusyrittäyksissä mm. Suonenjoella, Anjalankoskella, Koskella ja Laitilassa on tänä vuonna investoitu liikevaihtoon nähden mittavasti.

2. TAVOITTEET

Hankkeen tavoitteena oli rakentaa pienmeijerisektorille kehittämisohjelmaesitys. Varsinaisella kehittämisohjelmalla pyritään turvaamaan pienmeijerien toimintaedellytysten säilyminen lisäämällä yritysten välistä yhteistyötä ja kouluttamalla yritysten henkilökunnan valmiuksia vastata uuden elintarvikelain vaatimuksiin.

Kehittämisohjelman rakentaminen aloitettiin tällä selvitysvaiheella, jonka tavoitteita olivat

1. Laatia toimintaympäristön kuvaus sekä ehdotus kehittämistoiminnan organisoinnista
2. Suunnitella sisältöä alan kehitys - ja koulutushankkeille.
3. Selvittää eri yhteistyön mahdollisuudet
4. Selvittää yritystoiminnan ja tuoteiston kehittämisen mahdollisuudet yhteistyössä alan koulutusorganisaatioiden ja tutkimuslaitosten palveluita hyödyntämällä.
5. Selvittää yritysten kansainvälistymisvalmiuksien kehittämisen mahdollisuudet hyödyntäen koulutus- ja tutkimuslaitosten yhteyksiä.
6. Laatia elintarvikelakiin, ympäristölakiin ja viranomaisyhteistyöhön liittyvien käytännön ongelmien kuvaukset

3. TOTEUTUS

Hanke käynnistyi puhelin- ja postikyselykaavakkeiden laadinnalla talvella 2009. Aineiston keruu toteutettiin vuoden kevät-kesällä 2009. Aineiston pohjalta laadittiin loppuraportti joulukuussa 2009.

Tutkimukseen kaavake lähetettiin EVIRAn laitosrekisterin mukaisesti 59 yritykselle. Aineistonkeruumenetelmänä käytettiin postikyselyä, puhelinhaastattelua ja yrityskäyntejä. Postikyselyyn vastasi 11 yritystä ja puhelimitse haastateltiin 17 yritystä. Yrityskäyntejä oli 10 kappaletta. Loppuja ei tavoitettu tai ne eivät olleet halukkaita vastaamaan kyselyyn.

Kyselylomakkeiden tulokset analysoitiin työryhmässä, jonka muodostivat Erkki Vasara, Päivi Rantakallio ja Jussi Heinonen. Kaavakkeessa kysyttiin mm, yhteistiedot, liikevaihto, vuosittain jalostettava maitomäärä, työntekijä määrä, markkina-alue, keskeiset sidosryhmät, lyhyt kuvaus tuotantomenetelmistä, yrityksen vahvuudet ja heikkoudet, yrityksen koulutus ja kehittämistarpeet, yrityksen tulevat investoinnit. Kyselykaavake on loppuraportin liitteenä.

Yritysten lisäksi hankkeessa haastateltiin alan koulutus- ja kehitysorganisaatioiden edustajia. Esiselvityshankkeen yhteistyökumppaneita olivat MTT, HAMI/ meijeriala sekä Suomen Pienjuustolayhdistys ry.

Hankkeen työntekijät, Päivi Rantakallio ja Jussi Heinonen osallistuivat maidonjalostajien ammattitutkinnon päivitykseen, jonka kokoonkutsujana toimi opetusministeriö. Maidonjalostustoiminnan toteutussuunnitelmassa (67/011/2000) tutkinnon osat ovat yrittäjäyys maidonjalostuksessa, laadunhallinta maidonjalostuksessa ja maidonkäsittely sekä kaksi valinnaista tutkinnon osaa. (Nykyisen tutkinnon rakenne on esitetty liitteessä 4.)

Kyselyiden ja haastatteluiden perusteella laadittiin pienmeijerien kehittämiseen liittyvät toimenpide-ehdotukset. Toimenpide-ehdotukset ovat pohjana varsinaiselle kehittämisohjelmalle.

Hankkeen toteutusaikataulu oli 1.1.2009–31.12.2009

	01	02	03	04	05	06	07	08	09	10	11	12
Lähtötila-analyysi		----										
Yritysten läpikäynti			-----									
Toimintamallien rakentaminen									-----			
Yhteistyömahdollisuudet									-----			
Raportointi						-			---		---	
Ohjausryhmän kokous				x		x				x		x

Hanke on esitelty Pienjuustolayhdistyksen vuosikokouksessa Polven Juustolassa 23.4.2009. Lisäksi hanketta on käsitelty Kehittyvä Elintarvike lehdessä ja RuokaSuomi tiedotteesta. Hankkeen alustavia tuloksia esiteltiin RuokaSuomi teemaryhmän kokouksessa 29.9.2009, hanketta on esitelty myös monissa muissa kehittäjien tapaamisissa esimerkiksi Kajaanissa 7.9 ja Hämeenlinnassa 24.11. Hanke on ollut myös esillä pienjuustoloille menneissä yhdistyksen tiedotteissa (3 kpl).

4. TULOKSET

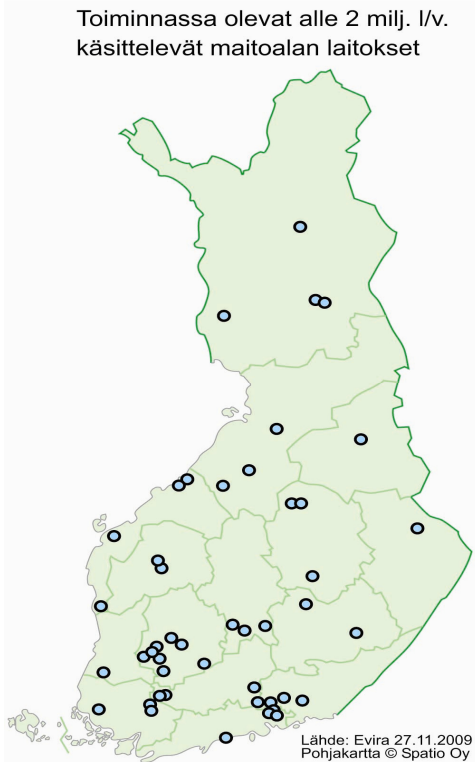
4.1 TOIMIALAN YRITYSKENTTÄ

Alueellisesti eniten pieniä maidonjalostuslaitoksia löytyy Pirkanmaan Te -keskuksen ympäristöstä sekä Etelä-Karjalan – Uudenmaan Te -keskusalueiden rajalta sekä sen lähialueilta. Yrityksiä on kuitenkin ympäri Suomea ja jokaisen Te -keskuksen alueella. (Kuva 1.)

EVIRAn laitoslistauksen mukaan hyväksytyjä toiminnassa olevia maitoalan laitoksia pieniä (alle maitoa alle 2.000.000 l/ vuosi jalostavia) oli v. 2007 59 kpl, uusimman 27.11.2009 luettelon mukaan yrityksiä on laskutavasta riippuen 40-45 kpl. Tilastossa näkyy on mukana myös muut maitoalan laitokset mm. HAMI/meijerialan koemeijeri, sekä kehitysorganisaatioiden tiloja. Laitosten määrä muuttuu kuitenkin koko ajan, koska uudelleen hyväksyntäprosessi on vielä kesken. Yritys putoaa teknisesti pois laitosrekisteristä, kunnes alueellinen elintarvikevalvoja hyväksyy omavalvontasuunnitelman. Siirtymäaika päättyy 31.12.2009 ja todellinen laitosmäärä saadaan vasta vuoden 2010 puolella. Todelliseksi laitosten määräksi arvioimme n 50 kpl. Laitoslupaa eivät myöskään tarvitse kaikkein pienimmät alle 2500 l/v jalostavat tilat. Niiden toimintaa on arvioitu

kohdassa harrastajat /aloittavat.

Kuvassa 1. on esitetty pienten maidonjalostuslaitosten sijainti 27.11.2009 päivätyn laitosluettelon mukaisesti. Laitosluettelo päivitetään omavalvontasuunnitelmien hyväksymisien mukaisesti.

4.2 TOIMIALAN RAKENNE

Hankkeesta saatujen tulosten mukaan yritykset todellisuudessa jalostavat maitoa alle 500 000 litraa / vuosi. Elintarvikelainsäädännössä vuonna 2009 tapahtuneen uudistuksen perusteella poistui pieniltä maitoalan laitoksilta elintarvikelainsäädännössä olleet lievennykset, jotka koskivat mm. tuotantotiloja ja näytteiden oton seuranta. Pienmaidonjalostajat olemme jakaneet kolmeen eri ryhmään, jotka ovat päätoimiset 27 kpl, sivutoimiset 14 kpl ja lopettaneet/ei tietoa 17 kpl (tämä pitää sisällään myös ryhmän ”muut maitoalan” laitokset, sekä Valion mehutehtaan). Yhteensä 59 kpl. Näiden lisäksi alalle on tulossa uusia yrityksiä ja juuston valmistus saattaa olla hyvin pienimuotoista. Näistä kaikista pienimmistä käytämme nimitystä harrastajat.

4.2.1 Pääelinkeino

Pääelinkeinona pienimuotoisesti raaka-ainemaitoa jalostavat toimivat meijeriyrityksenä. Yhtiömuotoina on osakeyhtiöitä, avoinyhtiöitä sekä toiminimi. Raaka-ainemaito tulee pääasiassa Valion hankintaosuuskuntien kautta tai itsenäisiltä osuuskunnilta. Tuotantotilat ovat hyvät ja jo hyväksytyt uuden elintarvikelain mukaisesti. Tuotanto on teollista toimintaa ja työn tehokkuutta seurataan. Markkinointi ja logistiikka ovat valtakunnallisia tai kattaa oman läänin alueen. Yrityksillä on kuljetussopimuksia tuotteiden toimituksista ja markkinointi on hoidettu

tilausjärjestelmien kautta. Henkilökunta on alan ammattilaisia ja henkilöstöä ja toimintatapoja kehitetään ja koulutetaan jatkuvasti. Yritystoiminta ei ole tuotantopainotteista vaan pääpaino on siirtynyt yritystoiminnan johtamiseen. Päätoimisia yrityksiä on tulosten perusteella 27 kpl.

4.2.2 Sivuelinkeino

Sivuelinkeinona maitoa jalostavilla yrittäjillä on muutakin yritystoimintaa, kuten maatilamatkailua. Raaka-ainemaito tuotetaan omalla tilalla tai ostetaan hankintaosuuskunnilta.

Tuotannon suunnitteluun ja laitoksen investointiin ei ole panostettu niin paljon, silti laitokset ovat hyväksytyt elintarvikelain mukaisesti. Työn määrä verrattuna tuotantoon on suuri. Markkinointi ja logistiikka ovat paikkakuntakohtaista ja kuljetukset toimitetaan yleensä itse. Henkilökunta on pääsääntöisesti itseoppineita, mutta kiinnostusta löytyy tuotannon ja henkilökunnan kouluttamiseen ja - kehittämiseen. Yritystoiminta on tuotantopainotteista. Sivutoimisia yrityksiä on tulosten perusteella 14 kpl.

4.2.3 Harrastajat

Harrastajat ovat pääosin kutunjuuston tai leipäjuuston valmistajia. Kutun maidolla ei ole valtakunnallista keräilyjärjestelmää vaan tuottajien pitää itse markkinoida tuottamansa maidon. Tuotantotilat ovat yleensä asuinrakennuksen yhteydessä olevat tilat, joissa on elintarvikeviranomaisen antama lupa valmistaa tuotteita. Markkinointi on tilalta tapahtuvaa suoramyyntiä, tuotetta ei saa markkinoida kauppoihin. Raaka-ainemaitoa saa myydä tai jalostaa 2500 l / vuosi ilman laitoslupaa. Yrityksillä ei ole merkittävää työllistävää vaikutusta. Näiden määrä ei pysty luotettavasti arvioimaan, joitain kymmeniä kuitenkin löytyy ympäri Suomea. Jos laitoslupa kriteeri täytyy niin yritys voidaan luokitella ainakin sivuelinkeinoksi.

4.2.4 Uusi yritystoiminta

Uudet, alalle tulevat toimijat lähtevät lähes poikkeuksetta liikkeelle hakemalla alan koulutusta ja neuvontaa. Uusien yrittäjien taustan heterogeenisuus koulutuksen ja työkokemuksen suhteen on merkittävää ja positiivista. Hankkeen aikana on uusia maitoa jalostavia yrityksiä aloittanut kolme ja yksi yritys on valmisteilla. Hankkeen aikana on tullut lukuisia yhteydenottoja uuden juustolan perustamiseksi, etenkin kuttu- ja alkuperäiskarjan kasvattajilta. Sama trendi näkyy myös koulutukseen hakeutumisessa, sillä maidonjalostajien-ammattitutkintokoulutukseen hakeutui 11 uutta maidonjalostustoiminnasta kiinnostunutta henkilöä.

Uusia yrityksiä syntyy yhä myös maidontuotantotiloille, jolloin raakamaito tulee omalta tilalta. Luultavimmin tämä trendi vahvistuu 2010-luvulla maidontuottajahintojen kääntyessä laskuun, mikäli EU:n maidon tuotantokiintiöt poistuvat alueelta vuosikymmenen puoliväliin mennessä. Näissä uusissa yrittäjissä on alan kasvupotentiaali.

4.3 TUOTANTO

Suomessa teollisuuden vastaanottama maitomäärä meijereihin on noin 2.2 miljardia litraa /v. Pienmeijerisektorilla jalostettava maitomäärä on vuodessa noin 4,5 milj. litraa, eli vain muutama

prosentti maidosta päätyy kuluttajalle pienimuotoisen maidonjalostustoiminnan kautta. Pienimmät pää- tai sivutoimiset yritykset jalostavat vuodessa maitoa noin 20 000 litraa ja suurimmat noin 1,5 milj. litraa. Päätoimiset yritykset kuitenkin käytännössä jalostavat yli 50 000 litraa vuodessa. Sivutoimiset jäävät tämän alle. Tulosten mukaan keskimäärin sivuelinkeinoyritysten liikevaihto on n 40 000 € /v ja jalostettava maitomäärä 32 000 litraa/v. Pääelinkeinoyrityksissä vastaavasti liikevaihto kohoaa 247 000 €/v ja vastaanotettava maitomäärä 219 000 litraan. Otos on kuitenkin pieni ja muutaman ison yrityksen luvut vaikuttavat lopputulokseen.

Kyselyyn vastanneiden yritysten liikevaihto kokoluokittain on esitetty ohessa:

	Yrityksen liikevaihto alle 100 000 €/	Yrityksen liikevaihto yli 100 000 €/A
Liikevaihto, €	40 000	247 000
Maitomäärä, ltr	32 000	219 000
Työntekijämäärä, kpl	1,1	3,3

Pääelinkeinoryhmän muodostavat yritykset joiden liikevaihto on yli 100 000€. Pääelinkeinoyritykset työllistävät keskimäärin neljä henkilöä Ryhmän sivuelinkeino muodostavat yritykset joiden liikevaihto on alle 100 000 € ja tilalla on myös muuta tuloa, mm maatila- tai matkailutoimintaa. Sivuelinkeino työllistää yleensä yhden henkilön. Koko toimiala työllistää suoraan siten päätoimisesti toistasataa henkilöä, sivutoimet ja harrastajat lisäävät määrän 150 htv:een.

Tuorejuustoja mm. leipäjuustoja valmistavia yrityksiä oli 29 kpl. Levitteitä mm. voita valmistavia yrityksiä oli 3 kpl. Hapanmaitoa mm. jogurtia valmistavia yrityksiä oli 8 kpl. Jäätelöä ja sorbetteja valmistavia yrityksiä oli 2 kpl. Kypsytettyjä juustoja valmistavia yrityksiä oli 14 kpl. Luomutuotteita valmistaa kaksi yritystä. Valmistettavia tuotteita ovat leipäjuusto, jäätelö, sorbetti ja voi.

Taulukossa 1. on kuvattu pienmaidon jalostuksen toimintakenttää pääelinkeino/ sivuelinkeino jaottelulla. Osa lopettaneista tulee todennäköisesti kuitenkin laitosluvan piiriin.

Taulukko 1. Pienmaidonjalostajien jaottelu Eviran v.2007 laitostilan mukaisesti

	Pääelinkeino	Sivuelinkeino	Lopettaneet/ei tavoitettu
Montako yritystä (kpl)	27	14	17 + 1
Liikevaihto (€/v)	yli 100 000 €	50 000 – 100 000 €	alle 50 000 €
Jalostettava maitomäärä /v	yli 50 000 litraa	5 000 - 50 000 litraa	alle 5000 litraa
Työntekijä määrä	4	0,5	0,2

Esimerkkejä Tuoteryhmistä	Tuoretuotteet kyps. juustot jäätelö Luomutuotteet Jogurtit Homejuusto Sulatejuusto Voi Rahka	Tuoretuotteet Munajuusto Feta Jogurtti Punainen hera Maatilamatkailu	Tuoretuotteet Pääosin kutunmaidon jalostajia Suoramyyntiä
------------------------------	--	---	--

Päälinkeinona jalostavien yritysten tuotantotilat ja laitekanta on seuraava

- tuotantotilat ovat 100- 350 neliötä
- jalostettava maitomäärä n. 4000 – 10 000 litraa/ viikko

Tuotantotiloissa on

- pastööri
- separaattori
- juustokattila 500 – 2000 litraa
- maidon siirto tapahtuu pumpuilla putkistoissa
- vakuumi tai ratapakkauskone

Tuotannon voidaan kuvata olevan teollista.

Sivuelinkeinona maitoa jalostavissa yrityksissä kone- ja laitekanta on tehotonta ja työmäärä suhteessa tuotanto määrään on kohtuuttoman suuri.

Yritysten tuotantotilat sekä kone- ja laitekantaa ovat:

- tuotantotilat 10 – 100 neliötä
- jalostettava maitomäärä alle 2000 litraa/viikko
- suurkeittiökattila 80- 200 litraa
- maidon siirto tapahtuu osin putkistossa
- vakuumikone tai muovipussi pakkaus

Harrastepohjalta tuotteiden valmistuksesta saatavilla tuloilla on vain vähän taloudellista merkitystä.

- on jonkinlaiset erilliset tuotantotilat n.8-20 neliötä.
- jalostettava maitomäärä alle 150 litraa / viikko
- kattila koko 10-80 litraa
- maidonsiirto kannuilla, tonkilla
- muovipussiin pakkaus

Yrityksiä pyydettiin myös kuvaamaan oman tuotantoprosessiaan. Käytännössä kuvaukset vaihtelivat melkoisesti. Tästä syystä raporttiin päätettiin liittää esimerkki toimivasta valmistuskaaviosta pienjuustolassa. (Kaavio on raportin liitteenä 3).

Valmistusprosessi alkaa raaka-aineen hankinnalla (joko omalta tilalta tai ostomaitona). Tämän jälkeen maito vakioidaan ja suoritetaan lämpökäsittely. Sitten tehdään mahdolliset lisäykset (hapate, juoksete), sekä keitetään juustomassa. Massa leikataan ja puristetaan muottiin. Leipäjuustot paistetaan, kypsytetyt juustot jatkavat kypsyttämöön, tuorejuustot voidaan pakata suoraan ja toimittaa asiakkaalle.

4.4 KANNATTAVUUS

Kyselyssä selvitettiin myös yritysten kannattavuutta. Yritykset ovat luonnollisesti haluttomia vastaamaan tähän liittyviin kysymyksiin. Kyselyn perusteella ei siten voi yritysten kannattavuutta arvioida. Kyselyn vastaukset pyydettiin sanallisella kuvauksella heikko-tyydyttävä-hyvä-erittäin hyvä. Yrittäjien omat vastaukset painottuivat heikko-tyydyttävä akselille.

TOL -tilaston perusteella voidaan kuitenkin toimialaa tarkastella ja verrata sitä isompaan meijeriteollisuuteen. TOL tilastossa on 16 pienen maidonjalostajan tiedot ”Mikroyritykset”. Nämä yritykset todennäköisesti kuuluvat ryhmään pääelinkeino, koska henkilöstöraja on alle 10 henkilöä työllistävät. Tätä kautta ei sivuelinkeinon perustuvan yritystoiminnan kannattavuutta voi arvioida.

Tuotannon tehokkuuden seuraaminen pienissä maitoalan laitoksissa vaikeaa, koska vertailtavia tunnuslukuja ei ole saatavilla. Pienmaidonjalostus-toimialalla olisikin tarvetta vertailutilastojen kehittämisessä. Mallia voisi ottaa keskisuurista ja suurista meijerialan yrityksistä, joista vertailtavia, tuotantoa ja toimintaa kuvaavia tunnuslukuja ovat liikevaihto, liikevaihdon muutos, käyttökate, liiketulos, rahoitustulos, nettotulos, kokonaispääoman tuotto, quick ratio, omavaraisuus-aste, velka-%, käyttöpääoma ja liikevaihto/työntekijä.

Jalostusaste:

Sivutoimisten yritysten keskimääräinen jalostusaste on 0,80 (maitomäärä/ liikevaihto).

Päätoimisten yritysten keskimääräinen jalostusaste on 0,89 (maitomäärä/liikevaihto)

Maidonjalostusteollisuuden keskimääräinen jalostusaste on 1,63 (maitomäärä/liikevaihto).

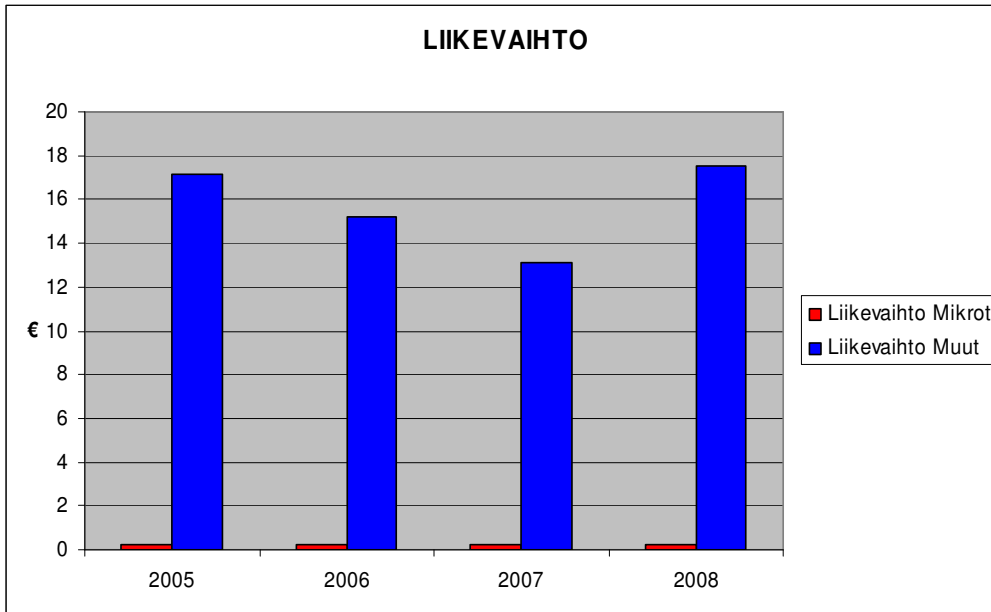
Maidonjalostusprosessien tehostaminen käsityövaltaisesta teolliseen tuotantoon parantaa yrityksen kannattavuutta huomattavasti. Toimialan kokonaisliikevaihto on 5,1 M€.

Liikevaihdon kehitys:

Taulukossa 2 on esitetty yritysten liikevaihdon kehitystä vuosina 2005-2008. Tilaston mukaan merkittävää kehitystä ei ole tapahtunut.

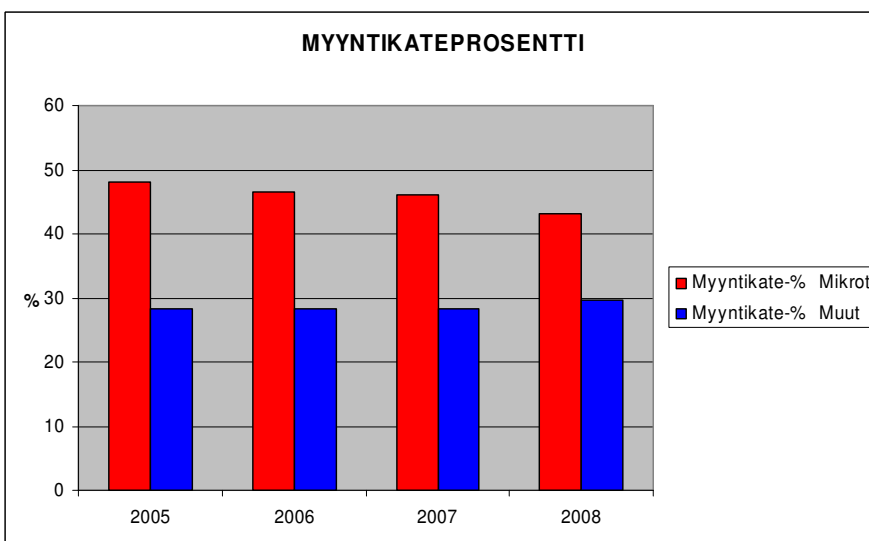
Taulukko 2.

Maidonjalostusalan taloudellisen tuloksen kehittyminen vuosina 2005 – 2008

Myyntikate

Myyntikate on yrityksen suhteellista kannattavuutta kuvaava tunnusluku. Myyntikateprosenttia käytetään lähinnä yksittäisen yrityksen kannattavuuskehityksen tarkasteluun tai saman toimialan yritysten keskinäiseen vertailuun. Mikroyritysten myyntikate on ollut vuonna 2005 noin viidenneksen parempi kuin suurilla maidonjalostajilla. Myyntikate-%:n ero on kuitenkin pienentynyt viime vuosina.

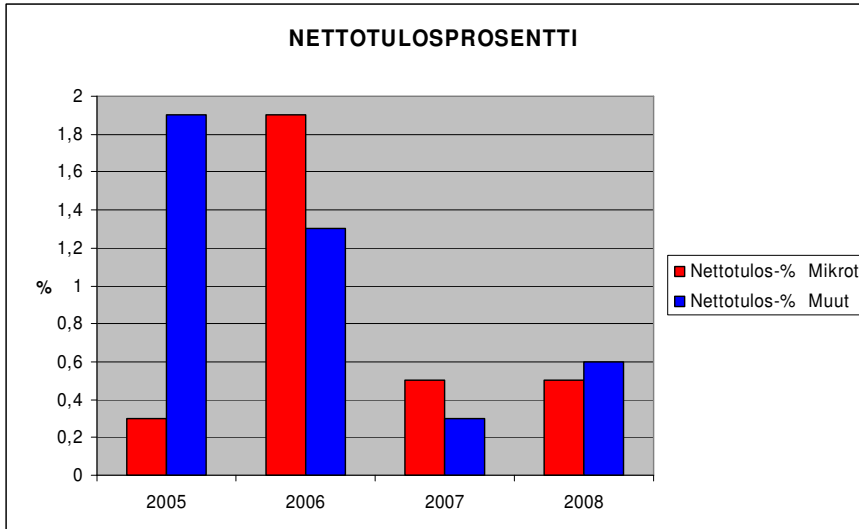
Taulukko 3. Myyntikate%

Nettotulos ja nettotulosprosentti

Nettotulos lasketaan yrityksen liikevaihdosta vähentämällä muuttuvat ja kiinteät kulut. Nettotulos % on tuloksen osuus liikevaihdosta. Nettotulos % on vaihdellut tarkastelujaksolla huomattavasti. Keskeisenä syynä vaihteluun on raaka-aineen hinnanmuutokset. Teollisuuden ja mikroyritysten välillä ei ole viimeisenä tarkasteluvuonna merkittävää eroa.

Taulukko 4. Nettotulos %

4.5 MARKKINOINTI JA LOGISTIikka

Markkinointi on muuttunut viime vuosina paljon, kaupan ketjuille on tullut omia logistiikka järjestelmiä joihin myös pienet elintarvikevalmistajat ovat voineet liittyä. Tämä on mahdollistanut yritysten kasvun valtakunnalliseen markkinointiin asti. Ne yritykset jotka kuuluvat johonkin logistiikka järjestelmään ovat päätoimisia yrityksiä ja hakevat kasvua tulevaisuudessa.

Yritysten käyttämiä markkinointikanavia ovat pääsääntöisesti K-kaupparyhmä, S-kaupparyhmä, sekä suurtalous että ravintola-asiakkaat ja suoramyyntipisteet. Pääkaupunkiseudulle markkinoi tuotteitaan 13 yritystä. Valtakunnallisessa jakelussa on kuuden yrityksen tuotteet. Vientiä harjoittaa vain kaksi yritystä.

Kyselyn mukaan monet yritykset pitävät pienten maidonjalostusyritysten asema vähittäiskaupoissa ja HoReCa- sektorilla on hyvänä. Kysyntä pienten maitoa jalostavien yritysten tuotteille on parempi kuin koskaan aikaisemmin. Nykyisin kaupan sektori pitää jopa ”sisäänveto” tuotteena pienten elintarvikejalostajien tuotteita, ja silti hinnalla ei tarvitse kilpailla isompien elintarvikeyritysten kanssa. Jos yrityksellä on kaupan vaatima logistiikka kunnossa markkina aluetta on nykyisin helppo laajentaa.

Vientiä koskevia ongelmia oli mm. logistiikassa ja markkinoinnissa. Lisäksi yritysten resurssit eivät yksin riitä ulkomaan kaupan hoitamiseen, vaan selvitystyötä voisi tehdä mahdollisen yhteistyön ulkomaan viennin osalta. (kappale 4.10). 69 % yrityksistä jakelee itse tuotteensa ja loput 31 % yrityksistä on ulkoistanut jakelun kuljetusyrityksille. Valtaosa yritystä markkinoi tuotteitaan lähialueella (33 kpl).

4.6 KASVUHALUKKUUS

Hankkeessa selvitettiin myös yritysten kasvupalukkuutta. Kasvuun uskoi haastatelluista yrityksiä 42 %. Yrityksistä taas 44 % arvelee toiminnan pysyvän ennallaan. 14 % yrityksistä arvelee lopettavansa toimintansa tulevaisuudessa.

Yritykset kasvavat lisäämällä tuotantomääriä ja laajentamalla markkina-aluetta. Yritysten kasvupalukkuus vientiin on vähäistä, koska siihen ei ole ollut tarvittavaa osaamista eikä pääomaa. Lopettamisen syyksi mainittiin usein lainsäädön kiemurat ja ikääntyminen.

4.7 KOULUTUS JA KEHITTÄMISTARPEET

Kyselyistä ja haastatteluista saaduista tiedoista tuli ilmi tarve tuotekehitykseen, tutkintoon johtavaan koulutukseen, taloushallinnon osaamiseen ja alan neuvontaan. Koulutus- ja kehittämistarpeiden kautta maitoa jalostavat pienyritykset voidaan jakaa seuraavasti;

1. Alalle tuleva uusi yritys, joka tarvitsee neuvoa yrityksen käynnistämisvaiheessa.
2. Alalla jo useita vuosia toiminut maidonjalostusyritys, joka haluaa kasvaa merkittäväksi toimijaksi, mutta ei löydä kasvumahdollisuutta.
3. Alalla jo useita vuosia kannattavasti toiminut ja toimintansa vakiinnuttanut maidonjalostusyritys, joka on löytänyt sen hetkiseen tarpeeseensa kehittämistarpeeseensa sopivat työkalut, mutta tulevaisuudessa elintarvikkeiden markkinatilanne (ja samalla kehittämistarpeet) Suomessa voi nopeasti muuttua.

Tuotekehityksessä tarvetta olisi mm. vanhojen perinteisten tuotteiden edelleen tuotteistamisessa. Lisäämällä puolivalmiiseen tuotteeseen mm. funktionaalisia komponentteja tai prosessoimalla raaka-ainetta esimerkiksi suodatustekniikalla saadaan markkinoille uusia tuotteita käyttämällä samaa valmistusprosessia. Usein pienet maidonjalostajat tekevät tuotteita minimal processing-toimintatavalla, jolloin käsityön osuus korostuu valmistusprosessissa. Minimal processing-toimintatavan optimointi tehostaa yrityksen toimintaa parantaa kannattavuutta.

Pienten maidonjalostusyksiköiden koulutus- ja kehittämissyhteistyötä tekeviä toimijoita Suomessa ovat esimerkiksi HAMK/HAMI, ProAgrian toimipisteet, Innolact Group Oy, MTT, Foodwest, Helsingin Yliopisto. Kaikilla edellä mainituilla toimijoilla on mahdollisuus koulutuksen lisäksi tarjota tuotekehityspalveluja pilot-mittakaavassa. Elintarvikealan osaamista voivat myös tarjota mm. Itä-Suomen, Turun ja Oulun yliopistot, Lappeenrannan korkeakoulu ja alueelliset ammattikorkeakoulut. Kaikilla toimijoilla on alan liittyviä kehittämisspalveluita ja yhteyksiä ulkomaille.

4.8 INVESTOINNIT

Vuoden 2009 elintarvikelainsäädännön muutokset ovat tuoneet yrityksille paljon tuotannollisia investointeja. Erityisen raskaaksi investoinnit on koettu sivutoimisissa yrityksissä.

Tulevaisuudessa investoinnit kohdistuvat kone- ja laitehankintoihin sekä henkilökunnan koulutukseen. Suuntaus on, että alalle tulee pieniä alkuperäiskarjan maidosta ja kutunmaidosta jalostavia yrityksiä. Näiden tila- ja prosessi-investoinnit voivat olla merkittäviä ja nämä yrittäjät tarvitsisivat tietoa miten voisi perustaa maidonjalostuslaitoksen pienillä kustannuksilla. Tarvetta olisi esimerkiksi niin sanotulle konttijuustolalle, jolla olisi viranomaishyväksyntä kaikkialla Suomessa.

4.9 VERKOTTUMINEN JA YHTEISTYÖ

Tulosten mukaan yritysten halukkuus verkottumiseen on hyvä. Keskeisinä kumppaneina mainitaan toiset yrittäjät, myös Te-keskusten, ProAgrian palveluita on käytetty. Tuotekehitystä on tehty pääosin itse, mutta myös MTT ja muiden kehittämissyhtiöiden palveluita on käytetty. Palveluntarjontaa on kuvattu kappaleessa 4.7. Edelleenkin markkinoille pääsyyn kaivataan yhteistyötä, vaikka alueellisesti tuotteiden katsotaankin pääsevän hyvin kaupan tiskeille. Yhteiskuljetukset ja yhteistyö teollisuuden kanssa logistiikan osalta nousee myös esille. Näissä yhteistyötä halutaan toisten yritysten kanssa.

4.10 KANSAINVÄLISTYMINEN

Kansainvälistyminen ei ole kyselyn perusteella yritysten kannalta oleellinen asia. Nykyisin vientiä harjoittaa vain 2 toimialan yritystä, samoin vain muutama ilmoittaa viennin olevan tavoitteena tulevaisuudessa. Vientitoiminnan aloittamisessa on riskinsä ja yrityksen talouden on oltava kunnossa. Yhteistyöllä vientitoiminta olisi kuitenkin mahdollisuus. Sama tilanne on juustojen tuonnissa. Pienistä jalostajista vain muutamalla on juustojen tuontia ja nämäkin yritykset ovat niitä pienistä suurimpia.

Toimialan kehittäjät ovat tarjonneet erilaisia kansainvälistymiseen liittyviä koulutuksia ja kursseja, mutta niihin osallistuminen on toistaiseksi ollut melko vähäistä. Yritykset ovat olleet mukana eri tutustumis- ja messumatkoilla. Näitä matkoja alueelliset kehittämissorganisaatiot (esim. RuokaSuomi teemaryhmän toimijat) järjestävät vuosittain useita. Myös koneita ja laitteita on hankittu ulkomailta.

MTT:llä ja HAMI:lla (HAMK) on paljon kansainvälisiä yhteyksiä. Tutkimuslaitosten yhteydet liittyvät pitkälti tutkimushankkeiden ja tutkijavaihdon varaan. Näistä pienten yritysten on vaikea suoraan hyötyä. Vierailevia kouluttajia on ollut aikaisemmin pitämässä lyhyitä kursseja, niitä on mahdollista jatkaa. Oppilaitoksilla on myös hyvät kansainväliset yhteydet mm opiskelijavaihto. Toimivan yrityksen on kuitenkin mahdotonta lähettää vähiä työntekijöitään ulkomaille oppiin

yrittöstoiminnan kärsimättä.

5. TULEVAISUUDEN NÄKYMÄT

Kyselyssä tulevaisuuden näkymiä selvitettiin kasvuhalukkuudella (kappale 4.6), mutta myös vapaamuotoisesti ja haastattelujen kautta. Toimialan yrityksiltä saadun, haastatteluiden ja työryhmän omien näkemysten mukaan tulevaisuus näyttää valoisalta, mutta haastavalta.

Keskeisimpiä huomioita:

Lähellä tuotetun ruuan arvostus on nousussa kuluttajien keskuudessa.

Kuluttajat tiedostavat että, pienimuotoisesti valmistetut elintarvikkeet voivat olla hinnaltaan hieman kalliimpia kuin teollisesti tuotetut elintarvikkeet.

Elintarvike- ja ympäristölainsäädäntö asettaa uusia haasteita elintarvikkeiden jalostajille. (ympäristölainsäädäntö).

Uudet yrityksen perustaminen vaatii paljon taloudellista pääomaa. Tulevaisuudessa elintarvikehuoneiston rakentamiskustannukset eivät saisi olla esteenä laitosten perustamiselle. Yhtenä vaihtoehtona voisi olla niin sanottu konttijuustola. Konttijuustola on käytössä tuotekehitykseen Ruotsissa. Suomessa sen hyväksyttäminen saattaa kuitenkin olla lainsäädännöllisesti vaikeaa.

Yrittäjien osaamisen painopiste siirtyy entistä enemmän johtamiseen. Yritys tarvitsee yhä enemmän osaamista yrittöstoiminnan taloudellisen tilanteen seurannassa ja neuvottelutaitojen kehittämisessä.

Yrittäjät joutuvat mallintamaan yrityksessään teollisuudesta tulevia toimintamalleja. Yrittäjien on kyettävä seuraamaan ja kehittämään tuotannon, markkinoinnin ja hallinnon tehokkuutta. Alan tunnuslukujen määrittäminen teollisuuden toimialakatsauksen mallin mukaisesti voisi olla seuraava askel. Muita ovat esim. hyvien toimintatapojen ohjeistus (GMP).

Yhteistoiminta mm. hankinnoissa ja logistiikassa yleistyy.

Pienet ja suuret maidonjalostajat toimivat alihankintaketjussa. Tämän mahdollistavat sama raaka-aineen hankinta, sertifioidut laatu järjestelmät ja sama lopputuotteiden kuljetus.

Pienillä ja suurilla maidonjalostajilla on tulevaisuudessa yhteisiä intressejä koulutuksen (maidonjalostajien erikoisammattitutkinto) suhteen.

Pienten ja keskisuurten yritysten on tulevaisuudessa helpompi saada tuotteensa kauppoihin, koska kaupan jakelulogistiikkaan ja sähköisten tilausjärjestelmiin sopivat myös pienemmät erät. Ehkä tärkeämpi peruste on paikallisuuden arvostuksen nousu. Elintarviketeollisuusliiton toimitusjohtaja Heikki Juutinen totesi, että lähellä tuotettuja elintarvikkeita arvostetaan nyt erittäin paljon kaikissa kaupparyhmissä (Maaseudun Tulevaisuus-lehti 1.12.2009).

Maidonjalostuksen erikoisammattitutkinnon tarve on todellinen. Hämeenlinnassa 4.12.2009

pidetyssä maidonjalostuskoulutuksen suunnittelupalaverissa teollisuuden edustaja esitti yhteistä, maidonjalostusteollisuudessa ja pienissä maidonjalostusyrytyksissä toimiville työntekijöille suunnattua erikoisammattitutkintoa, jolloin myös isojen, pitkälle automatisoitujen meijereiden henkilökunta hyötyisi tilanteesta saamalla paremman käsityksen koko tuotteenvalmistusprosessista ja oppisi myös käsin tekemisen taidon, joka on tärkeää vaikka valmistusprosessi on pitkälle automatisoitu. Teollisuuden edustajan mielestä tarvetta olisi myös yhteiselle tutkintoon johtavalle koulutukselle, joka olisi suunnattu laajemmalle koko elintarvikealaa käsittäväksi.

Yrittäjien kommenttien mukaan aluekohtaiset hankkeet eivät ole tuloksellisesti niin mittavia kuin yhden valtakunnallisen organisaation kautta toteutettavat hankkeet.

6. JOHTOPÄÄTÖKSET, SWOT

Maitoa jalostavien yritysten lukumäärä on ollut viime vuosina laskussa, mutta tänä vuonna tilanne on ollut kaksijakoinen; yrityksiä on lopettanut mm. uuden elintarvikelain vuoksi, mutta toisaalta tällä hetkellä uusia yrityksiä perustetaan mm. suomenkarjaa ja kuttuja pitävälle maidontuotantotiloille. Tarkkaa arviota on mahdotonta tehdä, koska Eviran laitosluettelo päivittyy parhaillaan. Päätoimiset jo toimintansa vakiinnuttaneet pienet maidonjalostusyrietykset näkevät tulevaisuuden yrityksensä kannalta positiivisena. Väitettä tukee se, että esiselvityksen mukaan toimivien, jo vakiintuneiden yritysten liikevaihto on kasvanut 20 - 30 % usean vuoden ajan. Myös useita uusia maidonjalostusyrietyksiä on perusteilla selvitystyötä tehneille tulleiden yhteydenottojen perusteella. Esiselvityshankkeen kyselyssä on tullut esille markkinoilla oleva voimakas kysyntä pienten elintarvikeyritysten tuotteille, joka näkyy tuotteiden myynnin lisäyksenä ja kaupan puolen halukkuutena ottaa pienten elintarvikeyritysten tuotteita vähittäismyyntiin.

2010-luvulla Euroopan ja Suomen alueella maidontuotanto muuttuu tuotantokiintiöiden poistuttua. Maidon tuottajahinnat laskevat jolloin monet maidontuottajat pohtivat oman raaka-aineen jalostusta. Elintarvikkeisiin, myös maitotuotteisiin tulee todennäköisesti pakolliseksi pakkausmerkinnäksi (Ruotsissa kokeilussa) sen tuottamisesta aiheutuvat CO₂, N₂O ja CH₄ – päästöt (haittavero?) Pieneltä alueelta (tai jopa oman tilan maidosta) kerätty maito, tehokkaasti jalostettuna ja omalla alueella markkinoituna on ympäristön kannalta edullisempi kuin suuret karjatilat harvassa joiden raaka-aineen suuret jalostusyksiköt kaukana jalostavat. Ainakin näiden kahden muuttuvan tekijän johdosta pienten maidonjalostusyksikköjen määrä olisi Suomessa kasvussa ja suuret maidonjalostuslaitokset vähenevät. Maidonjalostusteollisuus keskittyy tulevaisuudessa entistä enemmän pitkissä sarjoissa tehtäviin nopeakiertoisiin tuoretuotteisiin Tämä luo uusia mahdollisuuksia taas pienille maidonjalostusyrietyksille vastata kilpailuun tuomalla perinteisiä hyviä tuotteita. Vuonna 2015 Suomessa voi olla kaksinkertainen määrä vuoteen 2009 verrattuna kannattavasti toimivia pieniä maidonjalostusyrietyksiä, mikäli alaa tukevat kehittämistoimet saadaan kuntoon.

Koko toimialan kehittämisen ytimen muodostaa kannattava yritystoiminta. Tukitoimintoja ovat mm. TE- keskus, ammatillinen koulutus, tutkimus- ja tuotekehitys ja neuvontajärjestö(t). Toimiva ja dynaaminen ala järjestää omat fasiliteettinsä, tässä tapauksessa tukitoimintonsa siten, että koko toimiala hyötyy siitä ja sen kehittyminen on suunnitelmallista ja pitkäjänteistä. Tämän selvitystyön tekijät näkevät alan kehittymisen positiiviseen suuntaan, mutta ilman selkeitä kehittämisspanostuksia alalla nykyinen kehitys jatkuu. Uusia syntyy, vanhoja lopettaa mutta yritysten toiminta-aika jää lyhyeksi. Tämä ohjelmakausi on hyvä etsikköaika näyttää, mihin meidän pienet maidonjalostusyrietykset voivat päästä, mikäli alan koulutus ja neuvonta ovat hyvin

järjestettyjä. Olemassa olevien elintarvikealan koulutus- ja kehittämisspalveluita tarjoavien toimijoiden kesken muodostettavassa verkostossa on oltava fyysinen keskuspaikka, josta ohjattaisiin henkilölle joka voisi auttaa tarvittavan ongelman ratkaisussa. Tämä mahdollistaisi uuden yrityksen käynnistysvaiheen onnistumisen, paikalleen junnaamaan jääneen yrityksen uudelleen käynnistymisen ja uusia haasteita kohdanneen vakiintuneen yrityksen kehittymisen ja hallitun kasvamisen.

Pienmaidonjalostajien merkittävimmät liiketoiminnalliset vahvuudet liittyvät paikallisten markkinoiden tuntemiseen, omasta maakunnasta saatavien raaka-aineiden käyttöön ja asiakkaiden lähellä toimimiseen. Kilpailutekijöinä korostuvat ammattitaitoinen henkilöstö, yrityksen hyvä maine sekä palvelun nopeus ja joustavuus. Tuotteiden ainutlaatuisuus koettiin myös vahvuudeksi verrattuna teollisuuden

Sivutoimisten yritysten keskeisimmät ongelmat ja heikkoudet liittyvät tuotteiden vähäiseen menekkiin sekä asiakkaiden riittämättömyyteen markkina-alueella. Ongelmien taustalla on useimmiten markkinoille pääsyn vaikeus, joka johtuu pienten yritysten neuvottelutaidon puutteesta. Puutteellinen riskinotto-kyky rajoittaa myös yrityksen menestymistä. Riskien välttäminen estää sivutoimisten yritysten kasvamisen päätoimisiin yrittäjiin ja vähentää yritysten kiinnostusta mm. liiketoiminnan laajentamiseen. Riskien välttäminen näkyy osalla yrittäjistä myös haluttomuutena lähteä alan koulutukseen, mutta yrittäjillä on tarvetta yritysکوhtaiseen neuvontaan.

Päätoimiset yritykset kehittävät aktiivisesti yritystoimintaansa elintarvikealan kovassa kilpailutilanteessa, sillä yritykset eivät koe kilpailun uhkaavan yrityksen jatkuvuutta. Yritykset ovat pyrkineet viime vuosina parantamaan kilpailuasemiaan markkinoilla erityisesti hankkimalla uusia asiakkaita ja karsimalla kustannuksia. Keskeisiä tekijöitä kilpailuaseman parantamisessa olivat myös markkinoinnin kehittäminen, henkilöstön kehittäminen, yritysyhteistyön lisääminen ja uusien tuotteiden kehittäminen ja lanseeraaminen. Yritykset seurasivat kilpailuympäristön muutoksia aktiivisesti ja pyrkivät siten ennakoimaan tulevaisuuden mukanaan tuomia haasteita ja mahdollisia ongelmakohtia. Suurin osa vastaajista ei ollut halukkaita vientitoimintaan, koska pienet yritykset kokevat asian uudeksi ja oudoksi, ja asiasta on vähän käytännön tietoa (elintarvikealan pk-yritysten toimintaympäristötutkimus 2008).

Yrityksiltä saatujen tietojen pohjalta yrittäjät kokevat tämän hetkisen alaa koskevantiedon olevan hankalasti löydettävissä. Yrittäjillä on myös tullut tietyn tyyppistä hankeväsymistä. Yrittäjät halusivat yhtä organisaatiota josta löytyisi alaa koskevat tiedot. Tärkeimmiksi aiheiksi nousivat alaa koskeva neuvontaorganisaation perustaminen, jatkuvan koulutuksen turvaaminen ja lainsäädännön tulkinta. Alan kehittymisen kannalta tärkeää on myös saada jatkuvuus neuvontaorganisaation toimintaan.

Haastatteluiden mukaan yritykset kokivat paikallisuuden, lähellä asiakasta toimimisen ja yrityksen sekä tuotteiden imagon vahvuutena. Heikkouksina nähtiin riskinotto-kyky, logistiset ongelmat ja heikko neuvotteluasema kauppaan nähden. Uhkina nähtiin erityisesti lainsäädännön tuomat paineet ja yrittäjänä jaksaminen. Myös raaka-aineen saatavuus nousi esille. Mahdollisuuksia nähtiin yhteistyön lisääntymisessä ja uusissa yrittäjissä (esimerkiksi kutunmaidon jalostus).

Valmistusprosessien kehittämisessä on tarvetta mm. jätevesien puhdistamiseen liittyvän osaamisen siirtämisessä maidonjalostusyrityksiin. Pesu- ja huuhtovesien puhdistaminen on pienille maidonjalostuslaitoksille ongelma. Tällä hetkellä ei ole olemassa testattua kustannustehokasta puhdistusteknologiaa maitopohjaisille jätevesille, vaikka ympäristönsuojeluasetus (169/2000) vaatii tehokkaita jätevesien puhdistustoimenpiteitä maidonjalostuslaitokselta. Käytännön osaamisen

neuvonta koettiin osin puutteelliseksi eri neuvontaorganisaatioissa, esimerkiksi millainen tulisi olla perustettavan yrityksen tuotantotilat ja valmistusprosessin koneet / laitteet tai millainen jätevesijärjestelmä perustetaan haja-asutusalueelle.

Viranomaisten puolelle kaivataan pikaisesti selvyys siitä onko puhdistamot tukikelpoisia investointeja kuten muutkin valmistusprosesseja koskevat investoinnit. Yhteistä elintarvikelainsäädäntöä tulkitaan myös eri kunnissa hyvin eri tavalla ja tämä voi merkittävästi vaikuttaa elintarvikeyrityksen menestymiseen.

Elintarvikealan toimintaa säätelevät monet lait ja asetukset. Näistä keskeisimmät ovat:
Maa -ja metsätalousministeriön asetus eräiden elintarvikehuoneistojen elintarvikehygieniasta
Kauppa- ja teollisuusministeriön asetus elintarvikkeiden pakkausmerkinnöistä.

Tartuntatautilaki 25.7.1986/583

Sosiaali- ja terveysministeriön asetus elintarvikehuoneistoissa työskentelevältä vaadittavasta elintarvikehygieenisestä osaamisesta ja osaamisen testaamisesta

Terveydensuojelulaki 19.8.1994/763

Elintarvikelaki 13.1.2006/23

Yrittäjä on näiden lakien kanssa vaikeuksissa ja alan yrittäjien koulutuksessa tuleekin huomioida näiden lakien keskeiset velvoitteet tarkasti.

Taulukossa 5. on esitetty kyselyn ja haastatteluiden perusteella tehty alan SWOT -analyysi

Taulukko 5. SWOT -analyysi pienen maidonjalostajan toiminnasta

VAHVUUDET	HEIKKOUEDET
<ul style="list-style-type: none"> • Henkilöstön vähäinen vaihtuvuus • Paikallisuus, lähiruoka • Ainutlaatuiset tuotteet • Tuotteiden ja yrityksen hyvä imago • Halu laajentaa liiketoimintaa ja kasvattaa tuotantomääriä • Lähellä asiakasta toimiminen 	<ul style="list-style-type: none"> • Tuotteiden vähäinen menekki • Puutteellinen riskinotto kyky • Kuljetusten ja logistiikan toimivuus • Neuvottelutaidon puute • Kapea yritys kenttä • Hajanaisuus
MAHDOLLISUUDET	UHKATEKIJÄT
<ul style="list-style-type: none"> • Kiinnostus vientimarkkinoihin • Yhteistyön lisääntyminen • Uudet yrittäjät (kuttu, alkuperäiskarja, luomu) • Sivuelinkeinosta pääelinkeino • Koulutus • Matkailu 	<ul style="list-style-type: none"> • Viranomaissäädökset • Raaka-aineen saatavuus • Rahoituksen saatavuus • Alan hiipuminen • Yrittäjien väsyminen • Kannattavuus • Ikääntyminen

7. Toimenpide-ehdotukset

Hankkeen tuloksena syntyi kolme toimenpide-ehdotusta, joiden käytännön toteutus tapahtuisi kehittämishankkeiden kautta.

7.1. Koulutuksen uudistaminen

Pienmaidonjalostajille on järjestetty erilaisia alan kursseja eripuolella maata. Tutkintoon johtavaa koulutusta on järjestänyt Hämeen ammatti-instituutti (HAMI). Yrittäjät ovat kokeneet tutkintoon johtavan koulutuksen tarpeelliseksi, mutta ajankäytännöllisistä syistä osallistuminen koulutuksiin on ollut vaikeaa. Tämän tiedon perusteella opetushallitus uudistaa pienmaidonjalostajan ammattitutkinnon perusteita siten, että yrittäjillä olisi mahdollisuus verkko-opiskeluun.

Pääpaino koulutuksissa on siirtynyt tuotteen valmistamisessa yrityksen johtamiseen. Pienmaidonjalostajan ammattitutkinnossa pääpaino on yrittäjäyhteisössä. Hämeen ammatti-instituutti /meijerialan antamassa koulutuksessa yrittäjäyhteisön kouluttajana toimii Hämeen yrittäjäopisto. Opintojen tutkinto-osat ovat yrittäjäyhteisö koulutuksessa, laadunhallinta maidonjalostuksessa, maidonkäsittely ja tuotteiden valmistus. Ammattitutkinnon toteutussuunnitelmaa päivitetään tällä hetkellä. Kuten tuloksissa on todettu. Kiinnostus pienimuotoiseen maidonjalostustoimintaan on lisääntynyt siinä määrin, että pienmaidonjalostajan ammattitutkintoon ilmoittautuneiden määrä on lisääntynyt. Hämeenlinnan meijerikoulussa syksyllä 2009 alkavassa koulutusryhmässä on 14 kpl uutta opiskelijaa, joilla ei ole ennestään maidonjalostus toimintaa.

Parhaillaan on selvityksen alla maidonjalostajien erikoisammattitutkinnon perusteiden laatiminen ja koulutuksen järjestäminen. Tämän hankkeen aikana koulutuksen uudistaminen on jo aloitettu, ja sitä työtä on määrätietoisesti jatkettava. Maidonjalostusteollisuudessa on lisäksi koulutukseen hakeutumista edistävä MilkWorks-hanke, jota hallinnoi HAMI. Hankkeen vastaavien tahojen kanssa onkin jatkossa tehtävä yhteistyötä myös pienmeijereiden toiminnan tutuksi tuomiseksi alasta kiinnostuneille nuorille.

Työryhmä suosittaakin uusille alan yrittäjille jatkossa ammattitutkinnon suorittamista. Erilaisten täydennys – ja lyhyt kurssien toteuttaminen sopii myös tutkimuslaitoksille ja kehittämissyhtiöille.

7.2. Pienten maidonjalostajien yrityspalvelun organisointi

Pienten ja keskisuurten elintarvikeyritysten toiminnan kehittämiseen on olemassa monia työkaluja. Näitä palveluita tarjotaan mm. Te – keskusten, alueellisten yrityspalveluiden ja eri kehittämisorganisaatioiden kautta. Tässä hankkeessa tehdyn kyselyn perusteella yritykset kuitenkin kokevat tiedon olevan hajallaan ja siten vaikeasti saavutettavissa. Yhden luokun periaate ei siis käytännössä ole toiminut.

Hankkeen aikana on myös uusilta yrittäjiltä tullut paljon yhteyden ottoja ja kyselyitä maidonjalostustoiminnan aloittamisesta. Verrattaessa alan kehitystä EU -jäsenyyden alusta alkaen voidaan todeta aloittaneiden ja lopettaneiden yritysten määrän olevan suuri, alalla on myös viime vuosina tapahtunut paljon lopettamisia. Osa tästä poistumasta selittyy pienten yritysten tyypillisillä

ongelmilla, esim. jatkajaa yritykselle ei ole. Tosilla taas uuden elintarvikelainsäädännön vaatimusten edellyttämät investoinnit ovat olleet kohtuuttoman suuret. Tyypillisesti tästä syystä lopettamaan ovat päätyneet pienistä pienimmät ja osa-aikaiset maatilatalouden sivuelinkeinona toimineet yritykset. Täsmällisillä kehittämistoimilla on kuitenkin mahdollista saada alan yritysten määrä nousu-uralle. Yritysten lukumäärä ei yksin voi olla mittari. Määrän lisäksi on pystyttävä kasvattamaan kannattavien, elinvoimaisten yritysten määrää. Maatilatalouden sivuelinkeinotoiminnassa ei ole mitään väärää, tavoitteena tulee olla saada alalle elinvoimaisia yrityksiä. Vastuullinen elintarviketalous, lähiruoka, luomu ovat vihdoin monen vuoden kehittämisponnisteluiden lyömässä läpi. Tuotteista kiinnostuneet kuluttajat ovat avainasemassa, tarjonnan on vastattava kysyntää.

Ratkaisuksi tähän ehdotetaan toisena toimenpiteenä maidonjalostajien yrityspalvelun kokoamista. Osaaminen yrityspalveluun tulisi jo olemassa olevien palveluntuottajien osaamista hyödyntämällä ja erikoistumista kehittämällä. Konseptia on syytä ensin pilotoida esimerkiksi pienten maidonjalostajien yrityspalveluna ja siitä saatujen kokemusten perusteella laajentaa muille toimialoille.

Toimintamallia voisi verrata esimerkiksi Ruotsissa toimivan Eldrimner järjestön mukaiseksi. Eldrimnerillä on useita eri puolilla maata toimivia neuvoja. Näillä neuvojilla on myös määritetty yritysosaaminen ja he ovat käytännön työssä alan yrityksissä (www.eldrimner.com). Palvelun kautta yritykset saavat ilmaista puhelinneuvontaa.

Kotimaisessa mallissa yrittäjät tai jo omasta yrityksestä luopuneet voisivat toimia uusille yrittäjille mentoreina ja koulutus- ja kehittäjäorganisaatioiden asiantuntemuksen pohjalle rakennetaan yrityspalvelu. Yrityspalvelu siis rakentuisi pitkälle jo olemassa olevien yrittäjien ja kehittäjien osaamisen ja koulutuksen varaan. Hyvä olisi jos valvontaviranomainen pystyisi nimeämään oman edustajansa yrityspalveluun. Hallinnollisesti toiminta tarvitsee kotipesän, joka voi olla alan yhdistys, oppilaitos tai kehittäjäorganisaatio.

Organisaation testaamisenarvioitu aika olisi n kolme vuotta. Tavoitteena olisi tarkoitus saada pitkäjänteinen kehittämistoiminta palvelemaan alalle tulevia uusia yrittäjiä.

Esiselvityshankkeesta saaduilla tiedoilla pienyrittäjillä ei ole resursseja osallistua kyseisten toimenpiteiden toteuttamiseen. Pienyrittäjät kuitenkin näkevät koulutuksen ja neuvontaorganisaation erittäin tarpeelliseksi ja heidän yritystoimintaa tukevaksi.

Yrityspalvelun tavoitteena olisi parantaa nykyisten maidonjalostajien kilpailukykyä ja toimintaedellytyksiä sekä alentaa kynnystä uuden yritystoiminnan aloittamisesta.

Toiminnan tuloksia voi seurata TEM toimialaseurannan kautta (keskeiset tunnusluvut), Eviran maitoalan laitosrekisterin kautta sekä vuosittain tehtävällä asiakastytyväisyys kyselyllä.

Keskeisimmät tehtävät:

Tehtävä

Konkreettinen toimiminen

Neuvonta

Ensiapu ongelmatilanteissa
Yrittäjän palveleva puhelin

Tiedonlevitys
ajankohtaisista asioista,

Informaation jakaminen
Kotisivujen ylläpito

Tehtävä

Konkreettinen toimiminen

lainsäädännöstä,
tutkimuksesta

Tutkimustiedon soveltaminen

Yritysten avustaminen
hankinnoissa,
tuotekehityksessä,
viennissä ym.

Asiantuntemusta kuhunkin
ongelmakohtaan

Yhteisten tapaamisten,
koulutusten, workshoppien
ja messujen organisointi

Verkottumisen edistäminen

Toimia yritysten apuna
kauppaketjuihin,
valvontaviranomaisiin ja
muihin sidosryhmiin kanssa
käytävissä neuvotteluissa

Edunvalvonta ja vaikuttaminen

Yritysten tarvitsemien
palveluiden kehittäminen

Osaamisen kasvattaminen

Lisäksi yrityspalvelun tehtäviä tulisi olemaan pienmeijeritoiminnan tunnettavuuden parantaminen, sekä pienimuotoisesti ja perinteisesti valmistettujen elintarvikkeiden reseptiikan vaaliminen ja valmistuskaavioiden kokoaminen.

Perusneuvonta (puhelinneuvonta, tiedonlevitys, ym. olisi yritykselle maksutonta), mutta yrityskohtaisissa kehittämis- ja koulutustoimenpiteet olisivat maksullisia. Ne toteutettaisiin joko maksullisena palvelutoimintana tai yritys(tai yritysryhmä) -kohtaisten hankkeiden avulla.

Yrityspalvelulla olisi yrityksistä, rahoittajista ja keskeisistä sidosryhmistä koostuva ohjausryhmä, käytännön työstä vastaisi koordinaattori ja mallissa toteutus on vastuutettu toimijoille.

Seuraavan sivun kaaviossa on esitetty yrityspalvelun rakenne ja keskeiset vastuut. Toteutusvastuu on kilpailutettava alan toimijoiden kesken. Näitä ovat esimerkiksi RuokaSuomi teemaryhmän yksiköt ja taloudellisen kehittämisen osalta myös yrityspalvelut.

Aluksi arvioidut toimintamenot olisivat 150 000 -200 000 e /v. Rahoitus tulisi kehittämisohjelmista ja yritysten maksamista osallistumismaksuista ja palveluista.

7.3. Elintarvikelainsäädäntöön liittyvät kysymykset

Maa- ja metsätalousministeriö asetti 2008 erillisen hankkeen selvittämään pienten ja keski suurten yritysten kokemia elintarvikelainsäädännön ja -valvonnan ongelmia. Tavoitteena oli kartoittaa elintarvikealan pk-yritysten kokemia ongelmakohteita elintarvikelainsäädännössä ja sen toimeenpanossa. Hankkeen tehtävänä oli laatia muistio keskeisistä ongelmakohteista ja sen tehtävän toteuttamiseksi nimitettiin työryhmä. Työryhmässä oli edustettuina myös pienjuustoloiden edustajia. Työryhmän laatimassa raportissa keskeiset elintarvikealan pk -sektoriin vaikuttavat lainsäädännön ja valvonnan kehittämisehdotukset on jaettu kolmeen kokonaisuuteen.

Ensimmäiseen kokonaisuuteen kuuluvat ongelmat liittyvät lainsäädännön vaatimuksiin ja elintarvikevalvontaan. Laitosten uudelleenhyväksymisen vaatimuksista kaivattiin selkeää tietoa ja myös muista toimintaan liittyvistä vaatimuksista pitäisi saada riittävän aikaisin ymmärrettävää tietoa. Oma valvontaan liittyvissä vaatimuksissa pitäisi ottaa huomioon pk-yritysten koko ja hyvä sisäinen tiedonkulku.

Toinen esille noussut kehittämiskokonaisuus oli asiakasnäkökulman parempi huomioon ottaminen valvonnassa. Yritysten edustajat halusivat saada nykyistä helpommin tietoa muuttuvasta lainsäädännöstä ja neuvontaa lainsäädännön soveltamiseen liittyvissä kysymyksissä. Yhteistyötä yritysten ja viranomaisten välillä tulisi myös tehostaa.

Kolmas kehitettävä aihekokonaisuus liittyy teurastustoimintaan, eikä sitä tässä yhteydessä ole tarkoituksenmukaista käsitellä.

Työn tuloksena syntyi 17 kpl toimenpide-ehtotuksia keskeisistä kehittämiskohteista. Pienjuustoloiden kannalta nousee esille näistä 17:sta ehdotuksesta kolme; 9, 10 ja 11.

Ehdotus 9: Yrityksille annettavaa neuvontaa lainsäädännön soveltamiseksi lisättävä

Elintarvikealan pk-yritykset saavat huonosti ja liian myöhäisessä vaiheessa tietoa muuttuvasta lainsäädännöstä ja lainsäädännön tulkinnoista. Yrityksen pitäisi saada tietoa toimintaansa vaikuttavasta vireillä olevista lainsäädäntömuutoksista jo silloin kun lainsäädäntömuutokset laitetaan vireille.

Pk-yrityksille suunnattavaa neuvontaa tulisi lisätä. Viranomaisilla on elintarvikelain mukaisesti velvollisuus antaa kohtuullisessa määrin neuvoja vaatimusten toteuttamiseksi. Viranomaiset eivät kuitenkaan voi toimia konsultteina. Eri elintarvikealat ovat tehneet ns. hyvän hygieniakäytännön oppaita. Niiden soveltamiseksi yksittäisen yrityksen tarpeisiin sopiviksi tarvittaisiin usein muutamasta tunnista muutama päivään kestävä konsultointia. Valtakunnallisen ohjauksen yhdenmukaistamiseksi Evirassa olisi syytä keskittää pk-yrityksiin liittyvät kysymykset nimetyille vastuuhenkilöille.

Keinot ongelman ratkaisemiseksi tukevat tämän hankkeen toimenpide-ehtotuksia 1 ja 2 (luonnoksesta MMM elintarvikealan pk-yritysten kokemat ongelmat, toimeenpano)

- neuvojaverkoston luominen (nro2: ALAN KEHITYSPALVELUN ORGANISOINTI)
- yrittäjäpassi (nro 1: KOULUTUKSEN ORGANISOINTI)
- Pk-yrityspalvelut (nro 2: ALAN KEHITYSPALVELUN ORGANISOINTI)

Ehdotus 10: Lainsäädännöstä tiedottamista tulee tehostaa

Maa- ja metsätalousministeriön vastuulla on lainsäädännöstä tiedottaminen. Elintarvikelainsäädännön tulisi kokonaisuudessaan (sekä EY- että kotimainen lainsäädäntö) löytyä sähköisesti samasta lähteestä. Kehitteillä olevat sähköiset yritysportaalit, kuten www.yrityssuomi.fi, voisivat olla yksi sijaintipaikka laki- ja valvontatiedolle. Elintarvikeyritysten tulisi voida tilata sähköinen uutiskirje, joka tiedottaa muuttuvasta lainsäädännöstä.

Periaatteessa elintarvikealan yritysten käytössä on monia kanavia hankkia tietolainsäädännöstä ja sen soveltamisesta. Ruoka-Suomi -teemaryhmän yhtenä tavoitteena on vaikuttaminen lainsäädännön ja viranomaisohjeistuksen kehittämiseen. Ryhmän jäsenet eivät ole kuitenkaan ole pk-yrityksistä. Elintarviketeollisuusliitto tiedottaa jäsenilleen lainsäädännöstä, mutta pienille yrityksille ei ole vastaavaa kanavaa. Evira tiedottaa ja ohjeistaa läänejä ja kuntia lainsäädännöstä sekä tekee kaikille julkisia lehdistötiedotteita. Myös Eviran internet-sivut ovat tärkeä tiedonvälityskanava. Muita yritysneuvontaan osallistuvia tahoja ovat mm. ProAgria, Ruokatieto ja MTK.

Keinot (luonnoksesta MMM elintarvikealan pk-yritysten kokemat ongelmat, toimeenpano)

- MMM:n lainsäädäntöön liittyvien sivustojen uusiminen
- Ajankohtaiskatsaukset EY lainsäädännöstä

Hanketyöryhmä ehdottaa tämän tiedotusvastuun ja seurannan käytännön toteuttajaksi toimenpide-ehdotuksen 2. mukaista alan kehityspalveluiden organisointia.

Ehdotus 11: Lainsäädäntö- ja valvontaviranomaisten sekä yritysten vuorovaikutusta lisittävä

Elintarvikealan pk -sektorin yritykset kokevat olevansa vain valvonnan kohteita. He toivovat, että vuoropuhelu viranomaisten ja yritysten välillä lisääntyisi ja viranomaiset lisäisivät neuvontaa sekä toimisivat yritysten kehittämisen avustajina. Pk-yrityksillä ei ole varsinaista omaa edunvalvontajärjestöä. Pk-yritysten näkemyksiä tuovat esille mm. MTK, Paliskuntain yhdistys, Suomen pienjuustolayhdistys, Suomalaisen lihan jalostajat, Suomen Ammattikalastajaliitto, Mehiläishoitajien liitto, Leipuriliitto. Pk-yritysten näkemysten esiin saamiseksi valtakunnan tasolla tulisi maa- ja metsätalousministeriön yhteydessä toimivaan elintarvikeneuvottelukuntaan nimetä pk-yritysten edustaja. Pk -yrittäjien yhteistoimintaa voitaisiin koordinoida esimerkiksi MTK:n maaseutuyrittäjävaiokunnan toimesta.

Monet pk-yritysten kokemat ongelmat liittyvät lainsäädännön toimeenpanoon paikallisten valvontaviranomaisten kanssa. Lääninhallitusten tehtävänä on alueellaan ohjata, neuvoa ja valvoa elintarvikevalvontaa. Lääninhallitusten yhteyteen tulisi perustaa elintarvikevalvonnan yhteistyöryhmiä. Näiden ryhmien tehtävänä olisi yhdenmukaistaa valvontakäytäntöjä läänin alueella sekä lisätä yritysten ja viranomaisten yhteydenpitoa.

Keinot (luonnoksesta MMM elintarvikealan pk-yritysten kokemat ongelmat, toimeenpano)

- elintarvikeneuvottelukuntaan pk- edustus
- aluehallintovirastoihin elintarvikevalvonnan yhteistyöryhmät

Hanketyöryhmä ehdottaa myös tämän toteuttajaksi toimenpide-ehdotuksen 2. mukaista alan kehityspalveluiden organisointia.

Lisäksi esimerkiksi kattava selvitystyö maidonjalostusalan elintarvikevalvonnasta olisi hyvä tehdä, jotta saadaan selville valvonnan todellinen tilanne ja mahdolliset uudistus- ja koulutustarpeet lainsäätäjille ja viranomaisille.

